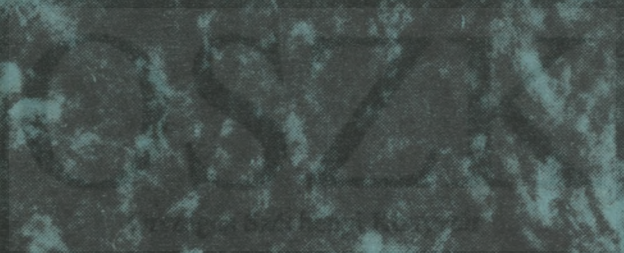

73.015

MAGYAR-LENGYEL BARÁTSÁG

ÍRTA:

DR. BÁRÓ NYÁRY PÁL

A MAGYAR MICKIEWICZ-TÁRSASÁG R. TAGJA

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

BUDAPEST, 1938.

LEVONEL-ERŐSÍTŐ

OSZK

OSZK

OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1871. évi kiadás

MAGYAR-LENGVEL BARÁTSÁG

ÍRTA:

DR. BÁRÓ NYÁRY PÁL

A MAGYAR MICKIEWICZ-TÁRSASÁG R. TAGJA

BUDAPEST, 1938.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

73015

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR		
Növedéknapló		
193	8 év	3460 sz.

Felelős kiadó: Dr. báró Nyáry Pál.

Pallas irodalmi és nyomdai r.-t., Budapest, V., Honvéd-utca 10.
Felelős: Győry Aladár igazgató.

Magyar és lengyel két jóbarát, mondja a nóta s ez valóban így is van immár ezer esztendeje. Barátok voltak jóban, rosszban, dicsőségben és bukásban egyaránt s ez a meleg, őszinte barátság a két nép rokonlelkületén alapszik. Kissé könnyelmű, mulatni vágyó, de jószívű és vitéz nép mindkettő. Szabadságért rajongó szívükben hamar lánggra kap a lelkesedés, de hamarosan ki is hül annak izzó parazsa.

Ezt a vendégszerető, vígadozó, vitézkedő alaptermészetüket vázolja elénk Arany János „Egri leány” című balladája is, amelynek olvasásakor lelkiszemeink előtt élethűen megelevenednek a víg poharazásnál összemelegedő, majd szilaj táncra perdülő, kurjongató magyar és lengyel vitézek:

„Rozgonyi püspök palotája nyitva,
Négy sor ablakkal kivilágosítva:
Magyar ott a lengyelt szívesen látja,
Új ismerőse, régi jó barátja.

Éljen Ulászló! Hunyadink is éljen!
Rá zene zendül, ropog a dob mélyen,
Rá zene zendül, kehely összecsendül;
Magyar és lengyel deli táncra lendül.”

Am hirtelen felharsan a harci riadó s a vitézek szótlanul abbahagyják a víg mulatozást, ki-

üritik poharaikat s együtt indulnak vídáman az ellenségre:

„De a magyar lóra pattan,
Követi sok bátor lengyel:
No s vitézek, hát e szennyel
Mi legyünk-e az adósok?”

Így mulatott, harcolt együtt a magyar és lengyel hosszú évszázadok óta. Így lettek testvérekké is, pedig más vér folyik a magyar és más a lengyel ereken, de testvérré tette őket lelkületük azonos-sága, történelmi multjuk, sorsuk közössége, dicső királyaik uralkodása, egymás szabadságáért kiontott vérük. Talán ezért van az, hogy minden lengyel és magyar ember szívében egymás iránt nagy-nagy őszinte szeretettel születik.

Ezért volt az, hogy amikor Lengyelország teste három felé szakítva hevert legyőzötten, tehetetlenül a mohó győztes hatalmak lábainál, a franciákon kívül csak a magyar testvér értette meg és érezte át igazán a lengyel hazafiak fenséges, magasztos fohászát:

„Szent oltárodnál térdre hullva kérünk,
Szabad hazánkat óh add vissza nekünk.”

Volt idő, amikor a régi dicsőségekhez szokott haldokló, magáramaradt lengyel memzet feltámadásában csak a Kárpátokon túli testvér magyar nép bízott rendületlenül.

A magyar-lengyel barátság végigkísér bennünket egész életünkön át: bölcsőnktől a sírunkig. Ha visszaemlékezünk boldog, gondtalan gyermekkorunkra, első meséinkre, verseinkre, amelyeket édesanyánktól tanultuk, biztosan eszünkbe jut a krakói

Wawel; a csodálatos kacsalábon forgó várkastély és az elfelejtett régi dalocska:

„Kis kacska fürdik fekete tóba,
Anyjához készül Lengyelországba.“

Ha pedig a magyar föld egyszerű gyermeke: a falusi nép között járunk, dalaikban itt is, ott is fel-felcsendül Lengyelország neve, mert tudat alatt él szívükben a szeretet, a megmagyarázhatatlan vonzalom a testvérnép iránt.

Túl a kísérteties ingoványokkal, sejtelmesen susogó, végnélküli nádasokkal, zöldelő zsombikokkal váltakozó csodavilágon, a mesés Ecsedi-lápon is túl, a kedves buckás Nyírségben a játszadozó, daloló apróságok ilyen kis kiszámoló versikével szórakoznak:

„Most jöttem messziről, Lengyelországból,
Lovakat hoztam, nyereg alá fogtam,
Csíkos a talpa, aranyos a sarka,
Szívem, galamboeskám, fordulj ki a táncból!“

De bekerül Lengyelország neve a hétvármegyére szóló magyar falusi lakzik víg, ünnepi hangulatába is. Kossuth Lajos szülő megyéjében, a hegyes-domboz, szőlőfürtöktől aranyló Zemplénben a vőfély ilyen eredeti zamatos verssel köszönti fel a másznagyot:

„Mink is elérkeztünk násznagy uram immár,
Vagyon pórázomra kötve egy szíp madár,
Nem termett még ilyen Zemplén vármegyében,
Lengyelország sem más ország kebelében,
Minden örvendgyen hát eljövételében.“

Önként túlul ajkunkra a kérdés, miért szerepel a magyar nép ajkán mindig éppen Lengyelország?

Talán azért, mert a lengyel föld egy a magyar-
ral, mert ez az a föld, amelyre a magyar ember azt
mondja: „megyek lengyelbe“ s nem azt, hogy Len-
gyelországba, hisz volt idő, amikor fent a Szepesség-
ben, a Szepesi vár vidékén még a határt sem vonták
még a két ország között. Valóban a „határtalan sze-
retet“ jele volt ez a két nép között!

*

Vajjon lehet-e egyáltalában válaszolni arra a
kérdésre, hogy mikor kezdődött a két nép közötti
testvéri szeretet?

Ki tudná azt megmondani. Talán a két nemzet
születésével, amely aztán a magyar Szent Korona
csodaszép legendájában virágzott ki pompázatos tel-
jében...

„István a negyedik évben atyja halála után —
olvassuk Hartvig legendájából — az isteni kegyelem
intelméből az említett Ascrik főpapot, kit más né-
ven Anastásiusnak neveztek, elküldötte az apostolok
küszöbéhez, hogy az apostolok fejedelmének, Szent
Péternek utódjától bő áldását kérje a pannoniai ré-
szeken újonnan támadt kereszténység számára, hogy
az esztergomi egyházat aláírásának tekintélyével
szentesítse érsekséggé és a többi püspökségeket is
erősítse meg áldásával. Egyúttal őt is méltóztassék
megszilárdítani királyi diadéma küldése által, hogy
e méltósággal ékesítve azt, mit megkezdett, Isten ke-
gyelméből annál biztosabban megállapítsa.

Véletlenül ugyanabban az időben Miska (Mi-
eszkó) lengyel herceg (1000-ben már Boleszló ural-
kodott) övéivel együtt elfogadva a keresztény hitet,
követeket küldött a pápához, hogy támogassa őt

apostoli áldásával és tűntesse ki királyi diadémával. A pápa e kérésre hajolva, már készítettett is gyömyörű művű koronát, melyet neki áldásával és a királyság méltóságával együtt el akart küldeni. De az úr, ki ismeri, kik az övéi, inkább akarta kiválasztottját: Istvánt kitüntetni e világi koronával, hogy aztán még inkább felékesítse a mennyeivel. Ki volt már tűzve a nap és a már kész koronát elküldendő volt a lengyel hercegnek, midőn előtte való éjjel látományban megjelent a pápának az úr küldöttje, ki így szólt: Tudd meg, hogy holnap az első órában eljönnek hozzád egy ismeretlen nép küldöttei, kik a magok hercege részére királyi koronát és apostoli áldást kérnek tőled. A kész koronát tehát halogatás nélkül ajándékozd hercegöknek, mert tudd meg, hogy őt illeti meg a királyság dicsőségével együtt érdemeiért. Másnap a kitűzött órában Ascrik járult a pápa elé; okosan eljárva reá bízott tisztében és rendben elmondva a szent herceg tetteit, kérte az apostoli szent széktől az említett jelvényeket. Elmondta, hogy mennyire méltó e méltóságra az, ki isten segítségével több népet hódított meg és hatalma által sok hitetlent térített az úrhoz. A római pápa mindent, mit kértek, jóakaróan megadott, azonfölül keresztet is adott, melyet a király előtt vigyenek apostoli jelvény gyanánt. Így szólt: én apostoli vagyok, de ő valóban Krisztus apostola, ki által oly nagy nemzet tért meg. Ezért is az ő rendelkezésére bízuk: igazgassa az isteni kegyelem útmutatásával isten egyházait és népeit, úgy egyházi, mint világi jog szerint.¹

¹ Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története. I. k. 243—245. l.

Így a magyar nemzet legféltettebb, legdrágább kincsén: a Szent Koronán át találkozott először mintegy isteni sugallatra a magyar és a lengyel nemzet, hogy aztán az idők végéig egymás mellett maradjanak hatalomban, vérben, bukásban, feltámadásban...

*

A magyar-lengyel kapcsolatok megteremtésének elengedhetetlen szükségességét már első nagy királyunk: Szent István is átérezte, akinek mostoha anyja szintén lengyel nő, Mieszkó lengyel fejedelem nővére: Adelaid volt,² átérezte. Innen veszi kezdetét a két nemzet első uralkodóházának, a dicsőségekben oly gazdag Árpádoknak és Piasztoknak számtalan szoros, rokoni összeköttetése.

Szent István nővérét: Juditot, a buzgó keresztény Bátor Boleszló (992—1025), a gnieznói érsekség megalapítója, az első lengyel király vette nőül.

A magyar Szent Korona várományosa pedig, a lilimos Szent Imre herceg II. Mieszkó (1025—1034) lengyel király szépséges leányát vette feleségül. Lengyelországgal való történelmi kapcsolatának ma is látható érdekes képzőművészeti emléke Firenzében, a San Martino a Mensola templomban őrzött, 1391-ben készült nagybecsű festmény, amely a magyar királyfit és hitvesét — mindkettőnek feje körül dicsfénnyel — ájtatos imában, térdre borultan ábrázolja a feszület előtt, míg a fal egy ablakrészén Szent István tekint be hozzájuk.³

² Szent István édesanyja Gyula vezér leánya: Sarolta volt.

³ Palóczy Edgár: Lengyel királyok Magyarországon. Bp. 1935. 7—8. 1.

Lengyel házasságot kötött a szerencsétlen, megvakított II. Béla királyunk leánya, II. Géza, II. László és IV. István huga: Erzsébet is, akit lengyel férfi: III. Mieszkó fejedelem emelt magához. A jeruzsálemi király: II. András Kálmán nevű fia pedig Leszkó krakói herceg Szalome leányát választotta hitvestársául.

A második honalapító IV. Béla istenfélő leányát: Kingát, II. Leszek fia: Szemérmes Boleszló (1241—1279) lengyel király vette feleségül, akivel Szent József házasságban élt.

A szentéletű királynénak, amikor férjével először látogatott el Magyarországra, IV. Béla a szlatinai sóbányát ajándékozta. Kinga királyné gyűrűjét a főaknába dobva, vette birtokába az értékes adományt. Pár évvel azután Krakó mellett Wieliczkában is felfedeztek egy sóbányát s ennek művelői egyszer egy kristállyá dermedt sötömbben gyűrűt találtak. A királyi udvarba vitték a sókockát s a monda szerint a királyné a maga gyűrűjére ösmert rá ebben. Szlatinán Kinga királyné egykori sóaknája napjainkig Kunigunda néven ismeretes...⁴

A nemeslelkű szép Kinga (1224—1292) királynéval együtt hűgait, az ájtatos életű Jolentet (1239—1298), Boleszló pomerániai herceg feleségét és Margitot (1242—1271), a Nyulak szigetének lilíomlelkű lakóját, az önmegtagadás példaképét is szentté, illetve boldoggá avatták. Mind hárman elhervadhatatlan ékes virágai voltak az Árpádház nemes, terebélyes fájának...

⁴ Tarczay György: Az Árpádház szentjei. Bp. 1930. 135. l.

A véletlen érdekes játéka, hogy Gézának, az első keresztény Árpádnak és az utolsó Árpádnak is lengyel nő volt a felesége. Ugyanis III. András számára Tivadar fehérvári prépost Ziemomysl kujáviai herceg nagyműveltségű, csodaszép leányának: Fennének kezét kérte meg.

1301 január 14-én fájdalomtól megtörtén jelentette István országbíró Magyarországnak, hogy „Szent István első magyar király nemzetségéből és véréből felnevelkedett királyi fának utolsó aranyos ágacska” is letörött. Az Árpádház kihalásával azonban nem szűnt meg a lengyel-magyar kapcsolatok folytonossága.

Az Árpádok trónját elfoglaló Anjou Károly Róbert első hitvese Kázmér lengyel herceg Mária leánya volt, míg harmadik felesége szintén lengyel nő, a „Rőfhosszú” lengyel királynak, a német kereszt lovagok legyőzőjének gyermeke: Lokietek Erzsébet volt.

Lengyel veje volt az első Habsburg magyar királynak, a nagytehetségű, de fiatalon elhunyt Albertnek is, akinek leányát: Erzsébetet, Jagiello IV. Kázmér király ültette maga mellé a lengyel trónra.

Az ő frigyükből származott a magyar belügybe oly szerencsétlenül beavatkozó Szent Kázmér (1458—1483), a lengyeleknek és litvánoknak védszentje, akinek nevéhez fűződik többek között az „Omni die die Mariae” című híres egyházi ének szerzése is...

Régi-régi legenda meséli, hogy Zsigmond lengyel király 1518-ban, az oroszok elleni csatája előtt buzgón kérte Isten segítségét és Szent Kázmér közbenjárását. A hagyomány szerint Kázmér király hő-

fehér lepelben, feje körül dicsfénnnyel állt a lengyel hadak élére, akik aztán az ő segítségével révén le is győzték az ellenséget...

Lengyelországban keresett magának feleséget utolsó nemzeti királyunk: Szapolyai János is, aki I. Zsigmond lengyel király Izabella (1519—1559) leányának kezét nyerte el. A szép királyné nemes emlékét őrzi Arany János „Török Bálint” című gyönyörű balladája és Wagner Sándornak Izabella királyné búcsúját ábrázoló, megható vászna az országos képtárban...

*

A két testvérnemzet koronás urai tartották a rokonságot s gyakran, igen gyakran tettek látogatást a szomszéd, baráti birodalomban.

Magyar föld fogadta oltalmába II. Boleszlót (1058—1080), akit népe a „Vakmerő” névvel tüntetett ki. Régebben ő látta vendégül I. Béla menekülő fiait: Gézá, Lászlót és Lambertet, most pedig ennek viszonzásául Szent László adott új otthont VII. Gergely pápa súlyos átka elől bújdosó, szerencsétlen lengyel királynak és Meskó fiának. A hirtelenharagú lengyel uralkodó itt Magyarországon vezekelt Stanislaw Szczepanowski krakói püspök meggyilkolásáért...

Lengyelország fogadta oltalmába az oda menekülő Vazul fiait: Andrást, Bélát és Leventét. Béla herceg legyőzve a pomerániai óriást, később ott is nősült meg, elvéve II. Mieszkó lengyel király világszép leányát: Rixa hercegnőt.

A vitéz, jószívű Béla herceget hamar szívébe zárta a lengyel nép, úgyhogy bátyjával: I. András-

sal szemben erős lengyel hadak támogatták a szőke Tisza melletti testvérharcban...

A fényes visegrádi udvar vendége volt Károly Róbert sógora, a lengyelek későbbi kiváló, nagyműveltségű uralkodója, Lokietek Ulászló egyetlen fia: Kázmér herceg is, akinek magyarországi meggondolatlan kalandját Zách Felicián szépséges Klára leányával, Arany János megrázóerejű balladájából mindenki ismeri, habár a tragédia egyes részletei még felderítésre várnak.

Nagy Kázmér (1333—1370) király nemes jellemre vet fényt, hogy trónrajutása után a Zách-család halálraüldözött, menekülő tagjait befogadta és letelepítette országába, ahol aztán Amandrinow néven még hosszú ideig szerepeltek.⁵

Nagy Kázmér, az első lengyel törvénykönyv megalkotója, a krakói egyetem alapítója, király korában is megfordult Magyarországon, amikor Visegrádon a három nemzet: a magyar, lengyel és a cseh szoros szövetséget kötöttek egymással a császár ellen.

Luxemburgi Zsigmond, aki lengyel anyának volt a gyermeke, a tizenhat szepesi város elzálogosítása alkalmával látta vendégül 1412-ben volt ellenfelét; a vitéz Jagiello Ulászló (1386—1434) lengyel és litván királyt, akivel együtt zarándokolt Szent László váradi sírjához. A történelem lapjaiból tudjuk, hogy a hős lengyel fejedelem Debrecentől Nagyváradig gyalog tette meg az utat, a szent király iránti tiszteletből.

A hős lengyel király: Sobieski János (1674—1696) utóda: Erős Ágost (1697—1733), a volt Szász

⁵ Palóczy Edgár: Lengyel királyok Magyarországon. Bp. 1935. II. 1.

választófejedelem, a svédek elleni háborúk hőse is járt magyar földön, amikor az egyesült keresztény seregeket ő vezette a török félhold ellen.

Az utolsó lengyel király, aki hazánkban megfordult: Lescinszki Szaniszló (1704—1709 és 1733—1735), a poznani vajda fia volt, akit XII. Károly svéd király ajánlatára választották a rendek lengyel királyá. A tudomány- és művészetpártoló király 1714-ben látogatott el Magyarországra.

*

Szinte természetesnek vesszük már, hogy a két ország királyt is adott egymásnak, akiknek a nevét hálás kegyelettel őrizte meg a késő utókor.

Nagy Kázmér, az utolsó Piaszt király „oly fontosnak találta a Magyarországgal való szövetséget, hogy a még élő Piasztok kizárásával Nagy Lajost teszi meg utódának.”⁶ Nagy Lajos fejére 1371 december 10-én tették a lengyel koronát Krakóban...

A nagy király halála után leányai közül Mária a magyar, Hedvig pedig a lengyel trónt örökölte. A magyar királyleány nevéhez fűződik a pogány Litvánia keresztényesítése. Ugyanis Hedvig térítette meg deli férjét: a pogány Jagiello Ulászló herceget és vele együtt egész népét. Hedvig királyné és Olgierd fejedelem fia alatt lépett tehát először a két hatalmas északi birodalom: Lengyelország és Litvánia perszonális unióba. A hitbuzgó királynét ma is szentként tiszteli Lengyelország...

Magyar trónra került Jagiello Ulászló és Anjou Hedvig fia: I. Ulászló, aki alatt perszonális

⁶ Divéky Adorján: A magyar-lengyel érintkezések történelmi tanulságai. Bp. 1937. 12. l.

unió jött létre ismét a két ország közt és szoros szövetség a törökök és tatárok ellen.⁷

A hős ifjú király Várnánál szenvedett vértanúságot a kereszténységért, Magyarországért és Lengyelországért, ahol lengyel szívvel, magyar vitézséggel küzdött a csata forgatagában. Szinte meg elevenedni látjuk a nagy lengyel festőművész: Matejko Ján (1838—1893) festményét, amint a fiatal uralkodó jobbra-balra osztogatja gyilkos csapásait.

„Sok az élő előtte,
Sok a holt utána,
Maga maradt egyedül
Magyarok királya.

Senki kezét ne tegye
A gyaur királyra!
Murad szultán ví vele
Életre, halálra.

Összeesap a két vitéz...
S a viadal vége?
Kiomlott ott Ulászló
Piros, forró vére.

Hős volt! Szép volt! Fitatal!
Zászlót a sírjára!
S Murad szultán ráborul
A halott királyra.“⁸

Igazságos Mátyás király Bécsben történt hirtelen halála után a magyar rendek Habsburg Miksával szemben ismét lengyel férfit, Jagiello Kázmér fiát: II. Ulászló cseh királyt emelték a magyar trónra. Tőle várt az ország támaszt és segítséget az

⁷ Divéky Adorján: A magyar-lengyel érintkezések történelmi tanulmányai. Bp. 1937. 13. l.

⁸ Br. Nyáry Albert: Ulászló. 1912.

egyre közeledő és egyre fenyegetőbb mohamedán hatalommal szemben. Bizony, kellett volna az erős kéz, mert lent, délen már vakító fénnel csillogott a török félhold...

Magyarország azonban nem maradt sokáig szomszédjának adója, mert Erdély Lengyelországnak ajánlkozta büszkeségét: somlyói Báthory Istvánt, akinek lengyel nő: Jagiello Anna lett a hitvese. Az Ur 1576. esztendejének virágnitó májusában vonult be Báthory tömjénfüst és orgonazúgás közepette a krakói székesegyházba, ahol Lengyelország királyává koronázták.

Mint király, Báthory István előbb meg akarta erősíteni Lengyelországot, hogy aztán ennek segítségével felszabadítsa Magyarországot.⁹ Sajnos, ez a szép terve nem valósulhatott meg. Váratlan, korai halálával csak országán tudott segíteni, két hosszú évszázadra elhárítva a leselkedő végzetet: a terjeszkedő orosz veszedelmet...

Rövid uralkodása alatt országát oly naggyá tette, hogy Lengyelországban még ma, a XX. században is országos ünnepeket és zarándoklatokat rendeznek a magyar származású nagy király emlékére.¹⁰

Halála után keletkezett a lengyelek híres mondása: „Báthory István vagy soha meg ne született volna, vagy ha már megszületett, bár mindig élne.“

*

A két nagymultú testvérnemzet a rájuk zúduló véres évszázadokban sem hagyta el egymást. Sőt,

⁹ Divéky Adorján: A magyar-lengyel érintkezések történelmi tanulságai. Bp. 1937. 16. l.

¹⁰ Kerekesházy József: Rajzok az Árpádok és Anjouk korából. Bp. 1934. 44. l.

talán mégjobban eggyé forrtak, egyesültek a veszélyben.

A történelem kopott, fakó lapjait foragtvá, láthatjuk, milyen szoros, testvéri szövetségben állt egymással az utolsó magyar lovag király: Szent László és a vitéz lengyel király: Merész Boleszló (1058—1080).

Ez a szoros szövetség még jobban kimélyült a buzgó keresztény Ferdeszájú Boleszló (1102—1139), aki fáradhatatlanul támogatta Bambergi Ottót a kereszt világhatalmának elismertetésében és a korát messze meghaladó műveltségű Könyves Kálmán között.

Az ő példájukat követték a bizánci műveltségű III. Béla és Igazságos Kázmér (1177—1194), III. Boleszláv fia, a papság és nemesség nagy barátja is.

A két jeles uralkodó elszakíthatatlan szövetséget kötött egymással „Szent István és Szent Adalbert szellemében, hogy — mint Kodlubek lengyel krónika mondja — megingathatatlan barátság legyen a két királyság között, hogy közösen harcoljanak a közös ellenség ellen, hogy közösen élvezzék a kedvező események eredményeit és hogy a kedvezőtlenekben segítségük egymást.”¹¹

A második honalapító IV. Bélát, majd pedig fiát, a vitéz V. Istvánt pompásan felszerelt lengyel hadak támogatták a Magyarországra törő nagyra-vágyó cseh Ottokárral (1253—1278) szemben. Bizony sokat, nagyon sokat köszönhettek a derék lengyel királynak...

¹¹ Divéky Adorján: A magyar-lengyel érintkezések történelmi tanulságai. Bp. 1937. 7. l.

Ezzel szemben bőven hullott a hős magyar vitézek vére lengyel földön a trónigénylő mazóviai Konrád ellen...

Aztán letörött az Árpádház utolsó arany ágaskája, de az örökükbe lépő Anjouk teljes mértékben követték elődjeik lengyelbarát politikáját.

Számtalanszor nyújtottak segítséget az Anjouk a sok bajjal, gonddal küzdő Lokietek Ulászlónak (1288—1333), aki egész uralkodása folyamán Magyarországra támaszkodott és ennek köszönhette, hogy keresztültörte magát oly nehéz időkön és megerősítette Lengyelország politikai helyzetét.¹²

A századok pedig repültek. Magyarország felett beborult az égbolt. II. Ulászló gyengekező uralma, a várt és biztosra vett lengyel-cseh segítség elmaradása Magyarországot nagyrészből a török hatalom áldozatául dobta.

Bekövetkezett Mohács (1526 augusztus 29), ahol az ország csatát és királyt veszített, ahol a magyar nemzet színevirágának kiömlött piros vérével együtt sok-sok lengyel ifjú forró vérét itta be mohón az örökké szomjas föld. Az ő dicső halálukat hirdeti nemzeti nagylétünk nagy temetője helyén felállított hatalmas emlékoszlop...

Magyarország tehát háromrészre szakadt, de így bénán sem feledkezett meg északi szomszédjáról. Báthory István (1575—1586), a nagy lengyel király, Rettenetes Iván (1533—1584) elleni győzedelmes hadjárataiban (1579, 1580, 1581) több, mint ötezer magyar vitéz verekedett.

¹² Divéky Adorján: A magyar-lengyel érintkezések történelmi tanulságai. Bp. 1937. II. 1.

Lengyelországban küzdöttek a hős Bekes-testvérek is, akik különösen Danczkánál, Pszkównál és Poloczknál mutatták meg az igazi magyar virtust...

De Lengyelország sem nézte tétlenül a török járom alatt nyögő magyarság vergődését. Lengyelország keresztesháborút hirdet s seregei a vitéz Sobieski János király (1674—1696) vezetése mellett felszabadítják a rettegő Bécs városát, visszavívják Párkányt, Esztergomot s megnyitják az utat Budára felé...

Párkány (1683) falai alatt nem kevesebb, mint kétezer lengyel vitéz áldozta fel fiatal életét a keresztért...

Lehetséges, hogy Buda büszkesége: a János-hegy nevében a hős lengyel király emlékét őrzi immár harmadfél százada. Buda visszafoglalása után az ide letelepített német katonalakosság a török háborúval kapcsolatos neveket adott Buda és Pest környékének. Így keletkeztek: a sváb csapatok emlékeként a Svábhegy elnevezése, az itt küzdő spanyolokról a Spanyolrét, a bajor harcosokról az Alsó és Felső Bajor-utca, az ellenségről pedig a Nagy és Kis Tatármocsár elnevezések, amelyek még a budai Hadi Levéltárban őrzött Mária Terézia korabeli térképeken is fel vannak tüntetve. Valószínű tehát, hogy a Bécs felmentésében résztvett s később Budán letelepedett katonák nevezték el Sobieski János királyról azt a budai hegyet, amely így az évezredes magyar-lengyel barátságnak gyönyörű jelképe a magyar fővárosban.¹³

¹³ Palóczy Edgár: Lengyel királyok Magyarországon. Bp. 1935. 17. 1.

Sobieski János egyébként is fényes betűkkel írta be nevét a hálás magyar szívekbe, hiszen a krakói várnagy fia fogadta be országába a német nyomás elől hozzá menekülő bujdosó magyarokat, köztük a szerencsétlen véget ért kuruc fejedelmet, a felvidék urát: Thököly Imrét is, aki lengyel földről indult utolsó útjára: Nagy Törökországba...

A nagy lengyel királynak Esztergomban 1933-ban felállított emlékműve örök időkre hirdetni fogja a magyar-lengyel barátságot...

*

A történelem kereke azonban nem áll meg. A sötét magyar égbolton ragyogó csillag tűnik fel: II. Rákóczi Ferenc (1676—1735)...

Lehet Rákóczi nevét és Lengyelországot együtt nem említeni?

Nem!

Mert a két nemzet történelme, mint már annyiszor, úgy most is, a dicsőséges Rákóczi-felkelésben elválaszthatatlanul összeforrt. Hiszen „Magyarország és Lengyelország olyan, mint két százados tölgy, — írta gróf Worcell Szaniszló — melyek egymás mellett nőttek fel, de amelyeknek gyökerei messze széjjelágazva a föld alatt, láthatatlanul összefonódtak és összenőttek.”¹⁴

Erről a testvérföldről indult el diadalmas útjára a nagyságos fejedelem „Pro libertate” lobogója.

Longueval, a vallon származású császári tiszt rút árulásával fogságba esett Rákóczi, felesége, a

¹⁴ Divéky Adorján: A magyar-lengyel érintkezések történelmi tanulságai. Bp. 1937. 23. l.

jezsuiták és a derék Lehmann Gottfried önfeláldozó segítségével egyenesen Lengyelországba vette útját, ahol már várta későbbi hű fegyvertársa: gróf Bercsényi Miklós...

Rákóczi tehát lengyel földön talált új otthonra, míg idehaza a bécsi udvar 10.000 forintot ígért annak, aki élve elfogja és 6000 forintot annak, aki megöli és holttestét fölviszi Bécsbe...

Baráti földön: Varsóban Du Héronnál találkozott ismét Bercsényivel, akivel csakhamar a legjobb, legigazabb barátok lettek. Itt szövögették együtt színes álmaikat a szabad nagy Magyarországról mindaddig, amíg csak nem kezdett égni a varsói talaj talpuk alatt.

A központból most már félreesőbb, csendesebb helyeken, a nemeslelkű Meczinszkinél, majd pedig Siniavski herceg birtokán húzták meg magukat.

Lengyel földön, a kies Brzeznán várában fogadta Rákóczi Esze Tamást, a „szegény-legényt“, Szalontai Jánost, Bige Lászlót és Pap Mihályt a nemzet esdő üzenetével.

Rákóczi pedig üzent haza, hogy várjanak türelemmel, amíg idegen segítséget szerez...

Türelem?

Nem, a „szegény-legények“ már nem tudtak várni s bekövetkezett a dolhai vereség. A hírt Drohobiczban kapta Rákóczi. A mozgalom tehát megindult. Megindult és egyre terjedt, terjedt. Végül maga Rákóczi is átlépte a magyar határt nyolcszáz pompásan felszerelt lengyel vitézével.

A szent szabadság zászlait kibontották a Beszkideken...

Jöttek a győzelmek s a kurucok csillaga ragyogva tündökölt a magyar égen. Diadalmasan csillogtak a kuruc fegyverek szerte az országban, a hős kurucok fennen hordozták dicső fejedelmüknek, nagy Rákóczi Ferencnek Szűz Máriás lobogóját... Munkács... Nagykálló... a Felvidék... a Dunántúl... mind-mind az ő fegyvereinek diadalától volt hangos ...

Hej, de vígan csendült fel a magabízó, hetyke dal a párduckacagányos kuruc vitézek ajkán:

„Nosza rajta, jó katonák,
Gyerünk az Alföldre,
Megtöretik kezünk által
Az labanc ereje.
Szabad nekünk jó katonák
Duna-Tisza közi,
Labancságnak, mert nincs ottan
Sehul semmi közi.“

Aztán elkoptak a kuruc csizmák talpai, elrongyolódtak a sujtásos menték, a párduckacagányokat megrágta a moly, szegény jó fejedelem fénylő szerencsecsillaga is lehanyatlott... Jöttek a vereségek... Koronczó... Zsibó... Trencsén... s a selyemlobogók tépetten hulltak alá a majtényi síkra... Elhallgattak a tárogatók örökre...

Elnémultak a tárogatók s a kéklő hegyek mögül nehéz hófelhők kúsztak fel a szürke őszi mennyboltra. Hová lett a fényes kuruc regiment, hová a régi dicsőség...?

Szótlanul, lehorgasztott fővel bandukolnak a bujdosók, akiknek távolodó alakjaikat sűrű, ólmos köd takarja be s míg csizmáik nyomát veri, vágja a hideg őszi eső, ajkukon felesendül a panaszos nóta:

„Őszi harmat után, nagy hegyeknek ormán
Fujdogál a hideg szél, fujdogál a hideg szél.
Zöld erdő harmatát, piros csizmám nyomát
Hóval lepi bé a tél, hóval lepi bé a tél.“

Bizony, bizony a daliás kurucokból szegény, rongyos bujdosók lettek s Lengyelország megint csak szeretettel fogadta vissza Rákóczi hontalan fiait. Ebben a szomorú időben dalolták a fáradt kurucok a haza után vágyódó dalt:

„Piros kantár a kezembe,
Piros csizmám a kengyelbe,
Indulok lengyel végekre,
Búsan nézek hazám fele.

Szülőföldem Isten hozzád,
A hazám már Lengyelország,
A hazám már Lengyelország,
Mégis sírva gondolok rád.“

Meg aztán azt, hogy:

„Ha felülök szürke paripámra,
Bevágatok Lengyelországba,
Visszanézek szép magyar hazámra,
Könnjem csordul piros két orcámra.

Ha majd Lengyelországba kell mennem,
Hogy kell ott majd lengyel lányt ölelnem?
Ha ölelem: fájnak a karjaim,
Ha csókolom: hullnak a könnyeim.“

Rákóczi és hű bajtársai: gróf Bercsényi Miklós, gróf Forgách Simon, gróf Esterházy Antal, gróf Csáky Mihály és a többiek ismét lengyel honban jártak. Rákóczi népes udvarával Jaworowba ment.

Itt várta a „Sárosi gróf“ a hatalmas cár segítségét hasztalan...

„Fuj már az őszi szél,
Sárgul a falevél,
Rád borul az nagy tél,
Mikor semmi sem él,
Én árva országom!
Franciák oltalmát,
Az lengyelek hadát,
Sorsod javulását,
Ég bosszúállását,
Sötét felhőid közt,
Mindhiába várom!“

Tündökölt előtte a felkínált lengyel korona, a magyar szabadság, hogy végül is a csalódás sötét felhője boruljon lelkére. Megtörtén ült 1712 november 9-én hajóra Danczkában, hogy örökre búcsút vegyen második hazájától: Lengyelországtól...

E napokban a Keleti tenger partján örökitette meg Mátyók Ádám ecsetje a fejedelem alakját, amint az a magyar szívekben azóta él.

Ime, Lengyelország volt Rákóczi szabadságharcának kezdete és vége. Lengyel földről indult harcolni a magyar szabadságért s a lengyel mezők fogadták vissza testvéri szeretettel, hogy új hazát adjanak neki az elveszett helyett...

*

Magyarország elbukott, Lengyelország még élt, de az ő testét is erősen rágták már a gyilkos kór. Még süttött felette a Nap, de a távolból egyre jobban gyülekeztek már a sötét, fekete fellegek. Közelgett a könyörtelen végzet: az elbukás...

A gyenge III. Ágost (1733—1763) halála után az ősi lengyel trón II. Katalin cárnő kegyencének: Poniatowski Szaniszlónak jutott. Hej, hová lettek a dicső Piasztok, a vitéz Jagiellók, Nagy Báthory István...?

„Búsul a lengyel hona állapotján,
Mert Poniatowski nincsen a csatáján;
Kesereg a vajda és az egész pórság;
Zokogva kiáltja: oda a szabadság!“

Igy kesergett sűrű könnyhullatások közepette a lengyel nép, mialatt az oroszbarát, de egyébként jóindulatú Poniatowski hasztalan próbálta országát kivezetni a hínárból. Lengyelország visszatarthatatlanul megindult a lejtőn, amelyen többé nem lehetett megállania...

Ezekben az években a szerencsétlen ország egész jövedelme alig tett ki négy millió forintot, míg a kiadások meghaladták a hét milliót. Gyorsan közelgett a nap, a világtörténelem egyik legszégyenteljesebb eseménye: Lengyelország feldarabolása...

Végre Mária Terézia, aki csak nagy lelkitusa után határozta el, hogy részt kér Lengyelországból, Nagy Frigyes és II. Katalin cárnő Szentpétervárott 1772 augusztus 5-én elhatározták Lengyelország első felosztását. A három birodalom mohó éhséggel osztott Lengyelország testén. Ausztria Kelet-Galiciát és Wladimirt, Poroszország Kelet-Poroszországot, Oroszország pedig Litvániának egy részét kaparintotta meg maga számára.

Mária Terézia, a nemesszívű királyasszony az osztzkodásra nézve így ítélte saját eljárása felett: „Ami Lengyelországot illeti, a porosz királyt nem

fogjuk többé gátolni abban, hogy részét magához ragadja. Oroszország is elveszi a magáét és minket is megkínálnak vele. Magánemberek közt meggyalázásnak néznék az ilyen kínálást és igazságtalannak annak elfogadását. Valjon a természetes jog törvényei nem érvényesek-e az uralkodó tetteire nézve is?¹⁵

Egyébként megjegyezte, hogy „Halic és Lodomér újonnan megszerzett nagyfejedelemségéről az az akaratom, hogy amíg a viszonyok megengedik bekebelezését Magyarországba, azt itt (Bécsben) egy kancellár egy csekély kancelláriával, az országban pedig a gubernátor kormányozza, úgy, mint Erdélyt.”¹⁶

A könyörtelen osztzkodás azonban még tovább folytatódott. Hasztalan küzdöttek csodás önfeláldozással a hős lengyel hazafiak, hiába aratta véres győzelmét Lengyelország legnagyobb szabadsághőse: Kosciuszkó Tádé (1746—1817) nyolcezer emberével Dubienkónál az orosz túlerővel szemben, hiába harcoltak kétségbeesetten a hős Czartoriskiak, Oginszkiak, Szapiehák, Niemcevicz, a költő s természetesen a lengyelek segítségére siető magyarok, akik kezdettől fogva lázas érdeklődéssel figyelték a lengyel mozgalmat, főként pedig Káposztás és Kollontai Húgó, mégis bekövetkezett 1793 július 17-én a második, majd Kosciuszkónak Szuwarowtól elszenvedett döntő veresége után (1795 október 24-én) Lengyelország harmadik, végleges felosztása.

¹⁵ Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története. VIII. k. 260. l.

¹⁶ Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története. VIII. k. 262. l.

„Hej ez a nap győzelem napja!
És első Pál a serleget kapja,
S az uraknak biztatás nem kellett...
Ez nap halt meg Lengyelország
Maczjejovicz mellett.“¹⁷

Szomorú véget ért tehát Kelet-Európának egykori leghatalmasabb, legnagyobb állama. A lengyel nemzet pedig több mint egy századon át abban a tragikus kísérletben fecsérelte el erejét: mikép létezhet és fejlődhetik egy nép országos szervezet, egység és kormány nélkül, csupán nagy hagyományai-ból merítve a szebb, boldogabb jövő reményét.¹⁸

A könnyörtelen nagyhatalmak tehát eltörölték Lengyelországot Európa térképéről, de az ősi barátság a két nemzet között továbbra is régi fényében tündökölt. A fényes magyar falusi kastélyok és a kedves tornácos kúriák tölgyfakapui szeretettel nyíltak meg a menekülő, hontalan lengyel hazafiak előtt. Testvér fogadta itt a testvért...

*

I. Miklós cár (1825—1855) alkotmánytipró uralmát a dicsőségekhez szokott nemzet nem bírta soká tűrni s 1830-ban kitört az általános megmozdulás az orosz iga lerázására.

Ismét magasan lobogott a büszke fehérsasos zászló. Győzelmek és vereségek sűrűn követték egymást, hogy végül Osztrolenka véres mezején (1831) végleg megsemmisüljenek a lengyel remények...

A hatalmas oroszbirodalom leigázta a szerencsétlen, beteg országot s Európa szívtelen közönnyel

¹⁷ Csengey Gusztáv: A fogoly lengyel.

¹⁸ Marczali Henrik: Nagy képes világtörténet. X. k. 336. l.

nézte a lengyel nemzet csendes halódását. Csak Magyarország volt az, amely átérezte a fájdmukát, csak a magyar vette észre a testvér könnyeit. A magyar vármegyék felemelték szavukat:

— Meg kell menteni Lengyelországot!

A magyar vármegyei megmozdulás kezdeményezője: Bars megye volt, amely a lengyelek könyörtelen leigázásának hírére 1831 május 3-án szövegezte meg híres feliratát:

„Lehetetlen a hazánk határainál felriadt fegyverzajt s véres harcokat észlelve, — írja Bars vármegye — nem szánakoznunk egy nemzeten, mely a szomszédság kötelékei, az általunk tőle vett s neki kölcsönösen adott királyok emléke s maga ügyök igazsága által, melynek érzetét nem fojthatjuk el szíveinkben, részvétünket oly nagyon igénybe veszi; egy nemzeten, mely hajdan diadalmas fegyvereit a halhatatlan Lotharingiai Károly herceg, Felséged őse, fegyvereivel egyesítve, a Felséged remegő fővárosára kevélyen lenéző félholdat szétzúzta s a Kelet zsarnokát megalázva, a Habsburg-ház fejedelmeinek a trónt, a népnek a szabadságot, hazánknak egy békésebb, boldogabb jövőre reményeit visszaadta.

A hazának számtalan viszontagságai s az események hasonlatossága intenek bennünket, hogy ama, nem örökösödés, sem a népek szabad választása, hanem fegyverhatalom által a végtelenig növekedő, hozzánk oly közel létező északi colossusnak valahára korlátokat vetni s míg a mi függetlenségünkért s fennmaradásunkért egykor reftenthetetlenül harcoló Lengyelországnak hálánk köteles adóját lefizetjük, az által egyszersmind magunkat is védeni igyekezzünk; nehogy ha most még ugyan le nem győzött,

de a túlnyomó ellenséges hatalom által elborított lengyeleket magukra hagyjuk, unokáink egykor könnyen előfordulható hasonló veszélyben, ugyanazon ellenségeknek megfelelni képtelenek, keserűen megsirassák, hogy nem létezik többé Szobieszky.”¹⁹

Hiába kaptak a főispánok szigorú utasítást, hogy minden eszközzel gátolják meg Bars vármegye feliratának elfogadását, mégis több mint harminc lelkes vármegye követte Bars vármegyét. Egymásután megnyilatkoztak Lengyelország mellett: Abaúj-Torna, Arad, Borsod, Csanád, Nógrád, Pozsony, Szatmár, Tolna, Torontál, Veszprém stb. vármegyék.

Természetesen a Lengyelországba eljutott hírek óriási örömet és bizakodást váltottak ki Varsóban. Wolowski, Varsó követe lelkeshangú beszédben mondott köszönetet a nemes magyar vármegyéknek, mondván:

„Nem kételkedem, hogy mindnyájan a legmélyebb hála érzetével vagyunk eltelve és a legnagyobb lelkesedéssel olvastuk a húsz és egynéhány magyar vármegyének feliratát az osztrák császár Ő Felségéhez, melyben erélyesen felszólítják, hogy ne tagadja meg a segítséget a lengyel nemzettől.”²⁰

Bars vármegye felirata és galánthai Balogh János híres július 25-iki beszéde eljutott a messzi Párisba is, ahol számtalan lengyel hazafi talált baráti otthonra a „Hotel Lambert”-ben.

„A mi példánkon tanulj Magyar, az udvaroknak bájosan tsábitó énekeit elkerülni; szabadságba, igaz-

¹⁹ Divéky Adorján: Magyarok és lengyelek a XIX. században. Bp. 1919. 105–106. l.

²⁰ Divéky Adorján: Magyarok és lengyelek a XIX. században. Bp. 1919. 9. l.

ságba és egységbe az országok alapjait keresni és emlékezzél, hogy Lengyelország, Magyarra fordult szemekkel haldoklott és adja a Mindenható, Magyarországnak által éledjen fel!“²¹ Irták Pestre a párisi lengyel emigránsok.

A lengyel kérdés végre 1832-ben az országgyűlés elé került, amikor az alsótáblán galánthai Balogh János, akit Kossuth Lajos szónoklatban mesterének ismert el, ismét szóvátette a lengyel ügyet. Bars vármegye jeles követe a következő megrendítő szavakkal fejezte be a beszédét:

„Szegény lengyel, mert elhagyott az egész világ, de szegény magyar nemzet is, mert aki mást elhagy, maga is elhagyatik.“²²

A magyar vármegyék mozgalmát élénken figyelő párisi emigránsok 1832 decemberében újabb lelkeshangú kiáltványt intéztek a magyar országgyűléshez:

„A magyar nemzet meg nem szűnt, meg sem fog szűnni ama régi frigyekre emlékezni, melyek őt a Lengyellel sok századik állandó barátságos közösülésben tartották.

Tsaknem tíz századok, mint annyi kétség kívül hiteles tanuji a Magyar és Lengyel jó s rossz dolgának bizonyosságot tesznek, hogy együtt hatalommal bírtak, együtt meg-buktak: a miből nyilván kitettszik, hogy valamikor együtt feltámadnak. Felette ritka például szolgál a szomszéd népek históriájában az, hogy mindenkor ugyan azon határ maradott meg

²¹ Divéky Adorján: Magyarok és lengyelek a XIX. században. Bp. 1919. 111. l.

²² Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története. IX. k. 350. l.

köztük, hogy a Tátrák gerintze minden időben, szintúgy egy hazát ketté osztván, mégis a közlést fentartotta.“

A lelkeshangú kiálványt így fejezték be: „Legnagyobb örömmel megfogjuk kinyujtott segítő kezeitek és aztat örökkétartó barátságra megnyomjuk, ezen szerentsés és boldog szempillantatott magasztalván, melybe a Ti és mi földünkön, a Tátra alatt, vigadozva kiáltani fogunk: Éljenek Magyar testvéreink!“²³

*

Ezekben a mozgalmas években hangoztak el egyébként a híres lengyelbarát beszédek felsőbüki Nagy Pál, Palóczy László, Deák Ferenc, Kölcsey Ferenc stb. ajkairól.

„Igen is Tek. Rendek, — mondta 1833 november 20-iki nagy beszédében Szatmár vármegye jeles követe, a Himnusz költője: Kölcsey Ferenc — kérjük a fejedelmet, hogy amit egyes megyéknek megtagadt, azt a nemzet egyesült óhajításainak tegye meg; s a lengyeleken történt igazságtalanság helyrehozására, utat keressen. Szabad nép királyának illik és kell nemzeti szabadságért magát közbevetni; szabad népnek illik és kell királyát nemzeti szabadság védelmére felkérni; s midőn ezt tesszük, Isten és emberek előtt oly kötelességet teljesítünk, mit maga a természet metsze kebleinkbe; s minek eleget tenni haszon és dicsőség.“²⁴

Két napra rá Kölcsey újabb szózatot intézett a lengyelek érdekében, kijelentvén: „bátor vagyok emlékezetbe hozni az időket, midőn a mi őseink is,

²³ Divéky Adorján: Magyarok és lengyelek a XIX. században. Bp. 1919. 111—115. l.

²⁴ Kölcsey Ferenc minden munkái. VI. k. 107—109. l.

nem egyszer bujdosókká lettenek. Fussák végig a Tek. Rendek a mult öt század történeteit! Hányszor nyitott a lengyel vendégszeretet a száműzött magyaroknak hű kebelt és lakot! Hányan valának a régiek közül, kik ott állandóul maradván, az új hazának gyermeket nemzének! S ime a magyar vérből eredt lengyelek most többiekkel együtt hurcoltattak az Ázsiai puszták vadságába, együtt bujdoklanak idegen országokban, keresvén és nem találván vigasztalást!“²⁵

Ugyanezen napokban emelkedett szólásra a lengyel ügyért a „haza bölcse“: Deák Ferenc is.

„Fájdalommal és aggodással keserű érzet foghatja el keblünket, — mondta beszéde folyamán — midőn látjuk, hogy a lengyel nemzet, mely a XVI-ik században észak leghatalmasabb státusának tartott, erőszakkal végképpen ki van már törülve a nemzetek sorából. Iszonyú valóság lett abból, mit Kázmér János királyuk 1616-iki július 6-ikán²⁶ tartott beszédében könnyek közt jövendölt: mert le van tiporva e nemzet egykori nagysága, összezúzva hevernek a hajdani szabadság feldúlt emlékei s a Visztulának lengyel vérrel áztatott partjain nem szabad lengyelek tűzhelye füstölög többé!“²⁷

Sajnos, a szép, önzetlen felszólalásoknak nem lett kellő eredménye, de az ősi barátság kimélyítésére mégis jótékony hatással voltak. A magyar nép ismét, mint már annyiszor megmutatta, hogy a bajban is Lengyelország mellett áll...

*

²⁵ Kölcsey Ferenc minden munkái. VI. k. 109—113. l.

²⁶ Divéky Adorján jegyzete szerint 1668 szept. 16 a helyes dátum.

²⁷ Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történetéből. I. k. 339—341. l.

Közben Európára nyomasztó, irtózatosszerű viharokat megelőző csend nehezedett a harmincas években, de Franciaország felől már néhány várakozó villám hasította át a sötét mennyboltozatot.

Nemsokára kitört a vihar s az Európán végigszáguldó forradalmak ismét Lengyelország felé fordították a közfigyelmet. Kossuth Lajos, a magyar szabadság atyja, ekkor kiáltotta világgá történelmi jelentőségű szavait: „A lengyel ügy magyar ügy.”

1848 március 15-én Petőfi Sándor, a fiatal költőkirály, lobogó hajjal, tüzes szemekkel szavalta a Nemzeti Dalt a Múzeum lépcsőin. Pattogva szálltak ajkáról a verssorok:

„Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válasszatok!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!”

S a hömpölygő, mámoros, nemzeti kokárdás tömeg, az istenadta nép pedig dörögve mondta utána az esküt:

„A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!”

Ezen a virágfakasztó március 15-ikén felébredt a nemzet tespedéséből. Ezen a tavaszi napon virágba fakadt a magyar szabadság...

A magyar szabadságmozgalom híre eljutott a csendesen folydogáló Szajna partjaira is s a párisi

lengyel emigránsok felfigyeltek a magyar költő riadójára. Megdobbantak a lengyel szívek, talán itt az idő, hogy a magyar szabadsággal együtt felszabadíthatják hazájukat is...

Zabokliczki Péter nevű lengyel hazafi 1848 október 19-én lelkes felhívást küldött Pestről idegenbe szakadt társaihoz, hogy vegyenek részt mennél nagyobb számmal a magyar alkotmányos küzdelemben.

A lengyel honfiak pedig jöttek a hívó szóra, egyre jöttek. Nemsokára már nyolc légióba osztva, közel huszonkétezer lengyel hős küzdött a magyar föld szabadságáért, a piros-fehér-zöld lobogó alatt...

Ha visszagondolok a magyar történelem legmagasztosabb hőskölteményére: a negyvennyolcas szabadságharcra, meg kell hajtanom az elismerés lobogóját lengyel testvéreink előtt, akik velünk együtt harcoltak és haltak a magyar szabadságért, a lengyel feltámadásért...

Lelki szemeimmal látom a Lengyel Légiók fiatal oroszlánjait, amint haláltmegvető bátorsággal küzdenek a legendás Vörössipkásokkal, elsőnek rohamozva meg az ellenséges sáncokat...

Látom a vesztőhelyre induló hős Woroniecki Miciszláv herceget (1825—1849), hírneves családjának ifjú sarját, aki egynapos, zokogó hitvesétől ezekkel a szavakkal búcsúzott el örökre:

„Tartsd vissza könnyeidet, mert ne felejtsd el, hogy most már te is hercegnő vagy!”

Látom Dembinskit (1791—1864) a lengyel Xenophont, a felsőtiszai és középmagyarországi honvéd hadsereg vitéz fővezérét, aki emlékiratát ezekkel a szavakkal fejezte be:

„Szerettem ez országot, miként ifjúkori szerelmemet, dobogott a szívem érette, miként enházámért: Lengyelorszáért!“²⁸

Látom Wysockit (1809—1874), a magyar szabadságharcban küzdő Lengyel Légió vitéz őrnagyát, az újaradi, szolnoki, tápiószelei, isaszegi, váci, nagysarlói és komáromi csaták hőseit.

És mindenekelőtt „Lengyelország szülöttét, Magyarország hőseit, Törökország halottját“: Bem Józsefet (1794—1850), a legendás hírű Bem apót...

Látom vágtatni fehér lován az ősz katonát és mellette ifjú hadsegédét: Petőfi Sándort...

„Mi ne győznénk? Hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Bosszúálló fénnel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga.

Ott megy ő, az ősz vezér; szakállá
Mint egy fehér zászló lengedez;
A kivívott diadal utáni
Békességnek a jelképe ez.“

Dalolta rajongó szeretettel a nagy magyar költő, a szabadság izzószívű lantosa: Petőfi Sándor...

De rajongott érte az egész magyar haderő. „Ha a híd elvész, elvész Erdély is!“ — mondta Piskinél az „Ágyúharc nagymestere“ s a hős székely fiúk elfoglalták a hidat.

Amerre Bem apó járt hős székely fiaival, ott csak babér termett számukra, a magyar és lengyel nemzet örök dicsőségére...

²⁸ Divéky Adorján: Magyarok és lengyelek a XIX. században. Bp. 1919. 77. l.

Bem apó emlékét ércszobrok őrzik a két testvérenemzet földjén, de ércnél szebben és maradandóbban él neve örökkén-örökké a magyar és lengyel szívekben...

*

Világos után (1849 augusztus 13.) sírba fektették a magyar szabadságot, hogy rövid szünet után a másik testvér tegyen újabb kísérletet a vállaira nehezedő iga lerázására. Magyarországnak csakhamar alkalom nyílt viszonzni a lengyelek negyvennyolcas segítségét...

1863-ban kitört a lengyel szabadságharc s a magyarok megértették Smolka Ferencnek 1861-ben kijelentett szavait: „A ti ügyetek a miénk, a mi ügyünk a tiétek!”

A lengyel ügy érdekében Kossuth Lajos fáradhatatlanul küzdött egy magyar légió szervezésén, amely aztán piros-fehér-zöld zászlók alatt harcolt volna a lengyel földön a lengyel szabadságért.

Sajnos, Kossuth terve nem válhatott valóra, de még így is több mint száz magyar katona ontotta véré a testvér földön. Itt, lengyel földön harcoltak többek között: Bornemissza Zoárd, a fegyverszállító gróf Csáky Kálmán, a színész Egressy Gábor, a tudós Herman Ottó, a hősi halált halt Nyáry Eduárd, Péchy Gyula, Türr István tábornok, a korintusi csatorna tervezője, báró Vallis és a többi névtelen magyar hős, akik mind-mind nagy szolgálatot tettek a magyar-lengyel barátság kimélyítésének.

Hiába volt azonban a sok véráldozat, az 1863-iki lengyel szabadságharc hősi küzdelem után összeomlott az orosz szuronyerdő rengetegében...

A lengyel szabadságmozgalom leverése után ismét Magyarország lett a lengyel hazafiak nagy részének az új hazája, amely vagy vendégbarátságot vagy különböző hivatalokat ajánlott fel az emigránsoknak.

Lengyelország tehát megint legyőzve hevert s a szerencsétlen lengyel nép sötét, nyirkos börtönéből kiáltotta világgá:

„Kevés, de nagy, mit szólni akarok:
Ember, világ, természet, nemzetek!
Ha van jog földön, égben irgalom,
Reám és kínjaimra nézzetek!”²⁹

Ezt a megrendítő szózatot is csak magyar ember értette meg: Gáspárdy Géza ügyvéd, az „Egri Lapok” és az „Eger és Vidéke” című ujságok szerkesztője, aki Heves vármegye 1880 októberi közgyűlésén emelte fel bátor szavát a lengyel nemzet érdekében.

Habár Gáspárdy Géza bátorszavú felszólalásának nem is lett kézzelfogható eredménye, mégis megérdemli az elismerést, hogy ebben a közönyös korban felemelte szavát az igában senyvedő Lengyelorszáért...

*

A lengyel és magyar nemzetten lassanként a ki-merültség vett erőt, úgyhogy csak az ezerkilencszázas évek elején kezdődött ismét a két ország ősi barátságának fokozottabb felelevenítése.

Ezekben az években gyakran tettek kölcsönös testvéri látogatásokat nagyobb csoportok s az ősi évezredes barátság újra virágzásnak indult.

²⁹ Vörösmarty Mihály: Az élő szobor.

1905-ben három nagy ifjúsági csoport látogatott el hozzánk Lwówból, akiket a magyar egyetemisták láttak vendégül. 1908-ban a krakói, lwówi és poznani kereskedők tettek látogatást nálunk az akkori tavaszi vásár idején. Ugyenezen évben a Vörösmarty-szobor leleplezésén jelent meg egy lengyel ifjúsági csoport, 1909-ben pedig az aradi emlékünnepeken voltak szépen képviselve a lengyel egyetemek, viszont a grunewaldi győzelmes csata háromezredéves évfordulóján a magyarok mentek ünnepelni Krakóba. Akkor ott a Jagiello-szobrot leplezték le s az ünnepi lázban Paderewski (1860), a világhírű zongoraművész s a lengyel köztársaság későbbi elnöke (1919—1921) annyira elérzékenyült a testvér magyar nemzet küldöttségének a láttára, hogy a vezetőt könnyek között ölelte keblére. E percben mindenki érezte, hogy nem két ember, hanem az egész magyar és lengyel nemzet borult egymás vállára.

Lwówban 1908-ban megalakul az első lengyel-magyar egyesület, amelynek tagjai 1912-ben Stamirowszki Tádé vezetése mellett részt vettek a Szent István-napi körmenetben, pompás öltözetükben közvetlenül a Szent Jobb előtt haladva.

Nemsokára érkezett az idő, hogy nálunk is alakuljon egy ilyen egyesület a két ország közötti érintkezések rendszeressé tételére. Bárány Albert, a neves író és festőművész, a lelkes lengyel barát minden igyekezetével arra törekedett, hogy a jövőben egy egyesület kezébe fussanak össze azok a szálak, amelyek a két testvérnemzet közötti barátságra és együttműködésre vonatkoznak.

Fáradozásának 1910-ben érett meg a gyümölcse. Balkányi Kálmán, Baranski Gyula Desewffy István,

Divéky Adorján, Dobieczy Sándor, Fodor László, Gelléri Mór, Giesswein Sándor, Kovács J. István, Kovács-Karap Ernő, Melha Armand, Miklósi Ferdinánd Leó, mándi Nagy Endre, Soltész Adolf, Stamirowszky Tádé, Szatmári Mór, Szilágyi Károly, Wagner Károly és még számos más lelkes lengyelbarát közreműködésével megalakította a Magyar-Lengyel Egyesület előkészítő bizottságát.³⁰

A Magyar-Lengyel Egyesület véglegesen 1912 december 18-án alakult meg az Iparegyesület dísztermében, amikor is az egyesület elnökévé egyhangúlag báró Nyáry Albertet, titkárává pedig lelkes és buzgó munkatársát: Miklósi Ferdinánd Leót választották meg.

Az új, életerős alakulattal úgy a magyar, mint a lengyel sajtó igen melegen és behatóan foglalkozott.

„A mi törekvésünk az volt, — írta az egyesület húszéves történetében báró Nyáry Albert — hogy ápoljuk ezt a régi, drága tradíciót, hogy munkásságunkkal szolgáljuk Magyarországnak és Lengyelországnak az érdekeit egyaránt, hogy élesszük a két nemzet közötti szeretet lángját. Egykor perzselő napfényt árasztott ez, máskor lobogó szövétnek volt, ma pislogó mécs talán, de felloboghat holnap újra s a sors úgy hozhatja, hogy ennek a fényénél találhatjuk meg az ösvényt, amely kivezet a mostani feneketlen, sötét éjszakából. Mi nem engedjük kialudni ezt a lángot... nem engedjük...”³¹

³⁰ Br. Nyáry Pál: Báró Nyáry Albert emlékezete. Bp. 1937. 11. l.

³¹ Br. Nyáry Pál: Báró Nyáry Albert emlékezete. Bp. 1937. 11. l.

A világháború kitörésének évében adta vissza a Lwówi Club látogatását a Magyar-Lengyel Egyesület. Az egyesület mintegy száz tagja zarándokolt el festői díszmagyarban báró Nyáry Albert elnök vezetésével az 1863-iki vérbefojtott lengyel szabadságharc lwówi emlékművéhez.³²

Ezen a kiránduláson kötött hűséges barátságot a magyar delegáció Rutowski lwówi polgármesterrel, a világháború kátói jellemű lengyel mártírjával...

Közben végigsepert Európán az irtózatos fergeg: a világháború. Vér... halál... láng... üszkös romok... patakokban ömlő könnyek... korhadtt fakeszesztek jelezték útját...

A magyar-lengyel barátság izzó parazsa azonban éppen most kapott legjobban lángra. Lobogott, lobogott s vakító fénye messze elvilágított túl a két ország határán, végig az egész világon...

Ezekben a vérzivataros időkben, közvetlen a hadüzenet után, Lengyelországban megalakult a Nemzeti Tanács, amely természetesen Magyarországon is felállított egy kirendeltséget, élén Stamirowszki Tádé elnökkel és Szintinisz Gyula báró titkárral.

A lengyel Nemzeti Tanács a legszorosabb összeköttetést tartotta fenn a budapestiekkel, úgyhogy nemsokára lengyel katonai bizottság alakult Pesten, amelynek az elnöke Stadnitzki László gróf, titkára pedig Miklósi Ferdinánd Leó lett.

*

A nagy világégés közepette: 1915 augusztus 25-én megismétlődött a történelem. Báró Nyáry Albert és

³² Br. Nyáry Pál: Dr. Báró Nyáry Albert élete és munkássága. Bp. 1936. 11. 1.

Miklósi Ferdinánd Leó, a Magyar-Lengyel Egyesület nevében minden magyar törvényhatósági jogú városhoz és megyéhez körlevelet intézett, melyben felkérték a törvényhatóságokat, írjanak fel a magyar országgyűléshez Lengyelország függetlensége, a lengyel nemzet szabadsága visszaállításának érdekében, úgy mint azt egyszer Deák és Kölcsey idejében tették.

„Tekintetes Törvényhatósági Bizottság! — hangzik a Magyar-Lengyel Egyesületnek történelmi nevezetességű felirata. — A világháború eredményeit megállapító békekongresszus ki fogja mondani ítéletét Lengyelország jövőendő sorsa fölött is.

Mi magyarok, ezeréven keresztül éltünk csaknem példátlanul álló szomszédi barátságban Lengyelországgal. Birodalmunk akkor volt a legnagyobb, mikor Nagy Lajos a lengyelek koronáját is a fején hordta. Lengyelország még a Báthory István idejét siratja az idők végtelenségéig vissza. Még nemzeti védszentet is mi adtunk nekik: Hedviget, a magyar királyleányt. Még a szabadságharcunk legfényesebb csillaga: Bem is lengyel égről bújdosott hozzánk.

1849-ben a Kárpátokon áttörő orosz hadak az ott őrt álló Lengyel Légió holttestén át tudtak csak a termő lankákra leereszkedni s napjainkban rettegve átélt orosz támadás első hullámain a legendás Lengyel Légió gyermekei fogták fel. Falvakat, városokat, megyéket mentettek meg az elpusztulástól. Miniket védtek, mialatt a saját hazájukat rommá, pusztasággá tette a háború.

Lengyelország felosztása a világhistória egyik legigazságtalanabb eseménye volt. És ha az erre vonatkozó okmányok egyetlen betűje is a lengyelség

bűnén alapulhatott volna, saját vére hullásával ezerszer lemosta már ez a nép a mult minden hibáját. Lengyelország felemelt fővel, joggal kérhet szabadságot a maga számára. A multnak és napjainknak aktáit megnyugvással, önérzettel terjesztheti a nagy bíróság elé.

Mi bízva hiszünk abban, hogy a világ sorsát bölcsen intéző kongresszus igazságot fog szolgáltatni a lengyeleknek is. De kötelességünknek tartjuk mégis, hogy kifejezést adjanak a világ színe előtt a lengyelek iránt érzett rokonszenvünknek, érzelmeinknek. Idézzük fel a haza bölcsének, Deák Ferencnek az alakját, aki az országgyűlésen emelte fel hatalmas szavát a lengyelek érdekében. Lássuk Kosuth Lajost, aki mindent elkövetett, hogy Viktor Emánuelt és III. Napoleont a lengyelek érdekében való intervencióra bírja s kövessük id. Andrássy Gyula grófot, aki nyíltan, politikai felelősségének tudatában volt a lengyelek igaz barátja.

Szólaljon meg Magyarország és kérje a lengyel kérdés méltányos, igazságos elintézését.

Ha mással nem tudjuk, legalább kérésünkkel támogassuk őket szabadságuk visszaszerzésében. Nagy becsületet szerzett a magyar a maga nevének, az ő önzetlen szava súllyal fog mindenestre beleesni az igazság mérlegébe.

A Magyar-Lengyel Egyesület, amely a két nemzet közötti régi kapcsok megszilárdítását tűzte ki elsősorban feladatának, az egész Magyarországhoz fordul azon kéréssel, hogy adjon kifejezést a lengyel nemzet iránti rokonszenvének. Nyilatkozzék meg szíve szerint és hatalmazza meg majdani képviselőjét, hogy a lengyelek ügyében való kérelmét ter-

jessze elő a békekongresszus tárgyalásai alkalmával.

A t. törvényhatóságokhoz azon tiszteletteljes kérelemmel vagyunk bátrak fordulni, hogy ezen felhívást és kérelmet a közgyűlés tárgysorozatába felvenni, tárgyalni és támogatni s ebben az értelemben a magyar országgyűléshez felírni kegyeskedjék.

A Magyar-Lengyel Egyesület nevében:

Budapest, 1915 augusztus 25.

Dr. Nyáry Albert báró s. k.
elnök.

Miklósi Ferdinánd Leó s. k.
titkár.³³

A felhívásra Kolozsvár és Moson vármegye hoztak először határozatot, amelyet elküldöttek az összes törvényhatóságoknak, kérve a maguk nevében is azt, hogy sürgősen küldessenek meg a kért feliratok az országgyűléshez.

Hamarosán Csanád, Sáros, Jász-Nagykun-Szolnok, Máramaros, Udvarhely, Liptó, Somogy, Nógrád, Árva, Bihar vármegyék és Debrecen, Miskolc, Kecskemét, Arad törvényhatósági jogú városok nyilatkoztak meg a lengyelek mellett.³⁴

A felhívásnak, mint láthatjuk, nagy és az ősi barátságnak megfelelően, lelkes, történelmi jelentőségű visszhangja támadt.

E mozgalom azonban nagy zavarba hozta a kormányt, amelynek mindjárt a felirat beérkezése után jelentést kellett tennie a nagyfontosságú eseményről

³³ Megjelent a „Szabadság” 1935 aug. számában.

³⁴ Br. Nyáry Pál: Báró Nyáry Albert emlékezete. Bp. 1937. 12. 1.

nemcsak Bécsben, hanem Berlinben is. A hír mindkét helyen nagy megdöbbenést keltett s Tisza István grófnak vállalnia kellett, hogy a legrosszabbkor felvetődött lengyel kérdés élet lehetőleg letompítsa.

Végre Szabolcs vármegye vállalkozott arra, hogy a kormánynak megfelelő határozatot hozzon. Hangoztatta a lengyelek iránti őszinte szeretetünket, de leszegezte azt is, hogy nincs más mód, mint a bölcs igazságszolgáltatásba vetni a hitet, amely kedvezően fogja megoldani a lengyel kérdést.

Ezt a határozatot a kormány közzé is tette a lapokban és utasította a többi törvényhatóságokat, hogy ehhez hasonlókat hozzanak.

A hálás Lengyelország egyik nagytekintélyű lapja: a „Nowa Reforma“, így írt akkor az eseményekről:

„Hűen és tartósan írjuk be szívünkbe mindazt, amit a nemes magyar nemzet értünk és rajtunk át önmagáért tett.“

A lelkes lengyelbarátok közben gondoskodtak a lengyel ügy ébrentartásáról. A képviselőházban gróf Andrássy Gyula, gróf Apponyi Albert, gróf Batthyány Tivadar, Nagyatádi Szabó István, Huszár Károly, Ugron Gábor, Dobieczyński Sándor, Giesswein Sándor stb. lengyelbarát beszédei hangoztak el nap nap mellett, a sajtóban pedig báró Nyáry Albert, Rákosi Jenő, Szádeczky Lajos, Divéky Adorján stb. tartották napirenden a lengyel kérdést. Az Urániában ugyanez időtájt adták hosszú heteken át Nyáry bárónak Lengyelországról írt nagysikerű darabját: „A feltámadó ország“-ot.

Mekkora igaz, őszinte örömet keltett az a hír, amikor Pilsudski József önkéntes lövészcsoportjával átlépte az osztrák-magyar monarchia határát, maga előtt kergetve az oroszokat, bevéve Kielcet is. Lengyel lobogót lengetett a szél ismét százötven év után először lengyel földön, leírhatatlan lelkesedést váltva ki a sorsába már-már beletörődöttnek látszó lengyel tömegekben.

Talán ez a hír ébresztette fel a nagy lengyelbarát Nyáry Albert báró szívében az eszmét, hogy egy Magyar Légiónak felállítására engedélyt kapjon.

Az eszme szerint ezt a légiónak önkéntes jelentkezőkből alkották volna s Lengyelország felszabadításáért vonult volna hadba, éppen úgy, mint a Lengyel Légiónak a mi szabadságunkért 1848-ban.³⁵

A szép, életrevaló eszme természetesen nagy lelkesedést keltett a lengyeleknél s a Nemzeti Tanács a legpontosabban kidolgozta részleteiben is a tervezetet, hogy a magyar segítő csapat milyen formában működjön együtt a Lengyel Légiónal.

Sajnos, a kormány váratlanul megtagadta a légiónak felállítására az engedélyt, azzal a megokolással, hogy a legfőbb hadvezetőség ellene van mindennemű önálló akciónak a harctéren.

Közben a Magyar-Lengyel Egyesület a gróf Stadniczki László által felvetett eszmét támogatta. Stadniczki először a Magyarországon lakó lengyeleket szólította a légiónak zászlaja alá, aztán, hogy ennek a felhívásnak kevés eredménye lett, olyan korosztálybeliekre is kiterjesztette a mozgalmat, akik a rendes

³⁵ Br. Nyáry Albert: A Magyar-Lengyel Egyesület húsz éve.

sor alá nem tartoztak. Ekkor mintegy ezer fiatal fiú állott a toborzó bizottság elé, akik külön csapatokban csatlakoztak Nagyszöllösön, Máramarosszigeten és Kolomeánál a később oly dicsőségesen szereplő Lengyel Légióhoz.

Nagy volt az öröm a Kárpátokon túl, mert a lengyel bajtársak soraiba sokkal több magyar állt be, mint a lengyelek várták. A lengyelek ugyanis csak azt kérték, hogy kb. 30—40 magyar önkéntes jöjjön közéjük, mert ez igen jó hatást keltene náluk...

A magyar fiúkból minden légionista ezredbe szép számmal jutott és belőlük 13% esett el a lengyel mezőkön a feltámadó Lengyelországért.³⁶

A hős légionisták közül néhányan — mint Lipcsey-Steiner Mihály, aki őrnagyként ma is aktív szolgálatot teljesít a lengyel hadseregben és egyike a legszebben dekorált katonatiszteknek — Lengyelországban maradtak.

A hős légionisták Miklósi Ferdinánd Leónak, a pesti lengyel katonai bizottság volt magyar irányítójának kezdeményezésére 1930 augusztus 3-án megalakították a Légionisták Társaságát.

Az új alakulat elnökévé a Magyar-Lengyel Egyesület volt első titkárát, az eszme felvetőjét: Miklósi Ferdinánd Leót választották meg.

A magyarok közben gondoskodtak a légió sebesültjeiről is. A világháború idejében a Lengyel Légió lábadozó betegei számára külön üdülőház nyílt meg a Múzeum-körút 11. szám alatt, melyet

³⁶ Mándi Nagy Endre: Akik vért áldoztak a lengyel bárátságért. Magyar Külpolitika. 1937. 7—8. sz.

1915 október 3-án avattak föl Bandurski László, a lánglelkű és ékesszavú lengyel püspök jelenlétében.³⁷

*

Rendkívül fontos szerepet játszott ezekben a nehéz időkben a lengyelbarátság terén ifj. Andrássy Gyula gróf (1860—1929) is, aki teljes mértékben követte nagynevű édesatyjának lengyelbarát politikáját. Ő volt az a férfiú, aki a magyar országgyűlés házában elsőnek emelte fel szavát a bilincsekben vergődő Lengyelország érdekében.³⁸

Andrássy Gyula gróf eszméje volt az osztrák-magyar-lengyel trializmus megvalósítása s emellett hűen ki is tartott, ellentétben gróf Tisza Istvánnal (1861—1918), aki nem ismerve fel ennek politikai jelentőségét, küzdött ellene.

„Legelsősorban Lengyelország ügye vonja magára a figyelmünket — mondta 1915 március 9-én tartott beszédében Andrássy —, amennyiben a lengyel-orosz társadalom aktív részt venne a küzdelemben, erkölcsi kötelességünkkel válnék mindent megtenni, hogy Oroszországtól felszabadítsuk, amennyiben ezt nem teszi, tisztán csak saját érdekünk által kell ugyan vezettetni magunkat, de helyes és méltányos, hogy tekintettel legyünk Lengyelország sok sorscsapására és azokra a szenvedésekre, amelyeket neki a múltban Poroszország is, Ausztria is okozott. Meg kell tudni érteni, ha ma elnyomorodott állapotban nem tud heroikus elhatározásra

³⁷ Bárány Albert: A Magyar-Lengyel Egyesület húsz éve.

³⁸ Kertész János: Lengyelország és az Andrássyak. Bp. 1936. 3. 1.

jutni s akkor se szabad elfelejteni, hogy a méltányosság és saját érdekünk azt kívánják, hogy helyzetén javítsunk. Lengyelországnak Oroszországtól való felszabadítása mellett szól a stratégiai tekintet. Az a határvonal, amely a nagy lengyel mocsarakig húzódik el, sokkal könnyebben védhető Közép-Európára nézve, mint a jelenlegi helyzetben, ugyanis sokkal rövidebb. Lengyelország elvesztésével eltompulna az ék, amelyet Oroszország a nyugat felé vert és amely Berlint, Bécsét és Budapestet egyaránt veszélyeztet. Az európai határ viasszaszorítása annyira megjavítaná katonai helyzetünket, hogy az orosz-francia szövetség előfeltételei is tetemesen megrendülnének. Ha Varsóra támaszkodva sem bírt Oroszország a franciák küzdelmén segíteni, jövőber távolabb bázisára e tekintetből semmit sem várhatna tőle. A lengyel nemzet új, eleven erőt is állítana Közép-Európa szolgálatába a kelet suprematiája ellen. Attól sem félek, hogy Lengyelország elvesztése Oroszországot revanche útjára kényszerítené. Elszász-Lotharingiát azért nem tudja Franciaország elfelejteni, mert francia érzésű lakossága van, amely nagyrészen legalább mindvégig megtartotta francia érzését és sympathiáját. Ausztria ellenben olasz provinciáinak elvesztésébe belenyugodott, mert érezte, hogy az elveszett tartományok lakossága nem kívánczik vissza, hanem új helyzetével meg van elégedve. Oroszország is csak akkor tarthatná fenn a revanche ösztönét, ha nem sikerülne a lengyeleknek olyan helyzetet teremteniök, amely kedvezőbb a jelenleginél s a lengyelek visszakíváncsoznának orosz uralom alá, amit pedig nem lehet feltételezni. A Lengyelor-

szágból való kiszorítás és a balkáni törekvések fias-
kója épen együttesen odahatnának, hogy Oroszorszá-
got természetes feladata és terjeszkedése iránya felé
tereljék, a távoli Kelet-Ázsia felé s megadják Orosz-
ország politikájának azt a fordulatot, amely reá
nézve is áldásos lenne, amelyben mai ellenségei is
támogathatnák. Ha a háború lehetővé tenné és szük-
séggé válnék a jövő béke szempontjából Oroszor-
szág teljes meggyengítése, akkor Ukrajna és a fin-
nek felszabadítása is tekintetbe jöhetne.“³⁹

Andrássy Gyula gróf lelkes lengyelbarát be-
szédei és cikkei nagy örömet okoztak Lengyelország-
ban. A lengyel nemzet bizalommal fordult Andrássy
egyénisége felé és garanciát láttak személyében,
hogy a Habsburgokat megnyeri „Nagy-Lengyelor-
szág“ számára.⁴⁰

A „Nowa Reforma“ 1915 november 27-iki számá-
ban Szokowszki Konstantin így emlékezett meg
Andrássyról:

„Európa nagy államférfiai közt Andrássy gróf
a háború egész tartama alatt a lengyelek ügyében
nyomatékosan, bölcsen és nemesen szólt. Kiváló
atyja útmutatásához híven, bátran hozta a lengyel-
ügyet napirendre, mint olyan ügyet, melyet a hábo-
rúnak az igazság és jogosság szellemében kell eldön-
tenie. Az Andrássy nyitotta úton most a magyar
vármegyék tovább haladnak.“⁴¹

*

³⁹ Kertész János: Lengyelország és az Andrássyak. Bp.
1936. 6—7. l.

⁴⁰ Kertész János: Lengyelország és az Andrássyak. Bp.
1936. 6. l.

⁴¹ Kertész János: Lengyelország és az Andrássyak. Bp.
1936. 10. l.

A világháború borzalmas vérhullámai még hömpölyögtek, mikor a hatalmas orosz-szovjet hadsereg 1920-ban megtámadta az ébredő Lengyelországot. Magyarország azonban most sem hagyta cserben a lengyeleket, mert báró Nyáry Alberték közbenjárására a magyar kormány tekintélyes muníció szállításával támogatta a lengyel hadsereget sorsdöntő, történelmi napjaiban.

Az első szállítmány nehézségei után a második transzport harminc millió értékű hadianyagot jelentett a lengyeleknek. 80 vagon hadianyag, lőszer, 48 millió Mauser- és 13 millió Mannlicher-töltény, 240 mozgó- és 200 hordozható konyha, 80 szekér és többmillió fegyver- és gépalkatrész került elszállításra. Mégis „ez nem üzlet, ez nemzeti ügy“, mondta akkor a magyar honvédelmi miniszter.⁴²

A 220.000 főből álló szovjethadsereg 1920 július 4-én gyülekezett a Berezina és Dina között. Az oroszok ez óriási tömegével és ágyúerdejével szemben alig 100.000 elszánt lengyel védte Wilmát és mocsaras vidékét. A lengyelek azonban nem bírták magukat tartani, úgy hogy a jól felfegyverzett, kipihent túlerővel szemben kénytelenek voltak egészen Varsóig visszavonulni. Itt már az új lengyel birodalom megteremtője: Pilsudski (1867—1935) állt az önkéntes lengyel hadsereg élén, aki aztán győzelemre is vezette seregét Tuhacewski tábornok vezetése alatt felvonult hadtestjével szemben.⁴³

A magyar segítség révén Varsó megmenekült a vörös veszélytől s a győztes, feltámadó Lengyelor-

⁴² Megjelent az „Ujság“ 1935. aug. 15-iki számában.

⁴³ Megjelent az „Ujság“ 1935. aug. 15-iki számában.

szág meghajtotta a hálás elismerés zászlaját Magyarország előtt.

Louis Villat „Le role de la Hongrie dans la guerre Polono-Bolsewik de 1920” című munkájában így ír a magyar segítségről:

„Az 1920. évi lengyel-orosz háború folyamán Magyarország történeti hagyományaihoz híven Lengyelországnak olyan szolgálatot tett, amely nélkül a lengyel hadsereg nem tudott volna Varsó előtt az ellenséggel szembeszállni.”

Még az orosz-lengyel háborút megelőzően, amikor a cseh-lengyel ellentétek kiobbantak, újból magyar szótól, magyar katonanótáktól volt hangos a régi magyar-lengyel határ, mert a felvidékről menekülni kényszerült és elkeseredett ifjúság szívesen ment harcolni Lengyelországba.

Ezt az erős mozgalmat is Budapestről intézték a régi lengyelbarátok, nevezetesen: Bobula testvérek, Dessewffy Gyula, Miklósi Ferdinánd Leó, báró Nyáry Albert, Rácz Kálmán, báró Szintinisz Gyula, Szopkó László, Weisz Kálmán stb.

A cseh-lengyel határon álltak őrt a hős magyar bajtársak, közöttük: Báthory-Hüttner János, Marcinek Jenő, Szegő Gábor, Széles Sándor, Oleksák János stb., de jutott belőlük a híres varsói csatába is, ahol Hunyady Miklós oly hősiesen vezette csapát, hogy a lengyel vitézségi kereszttel tüntették ki.

*

A magyar-lengyel barátság pedig egyre nagyobb méreteket öltött. Egymás után alakultak a különféle lengyel-magyar baráti egyesületek. Így 1921-ben Miklósi Ferdinánd Leó kezdeményezésére a

Kereskedelmi Csarnok támogatásával megalakult a két szomszédország közötti gazdasági kapcsolatok megerősítésére a Magyar-Lengyel Kereskedelmi Kamara, amelyet keletkezésének időpontját tekintve, a kamarák közül csak a magyar-olasz vonatkozású előzött meg.

A Kamara tagjai báró Nyáry Albert és Gieswein Sándor társelnökök vezetése mellett felkeresték a nagyobb lengyel városokat, ahol a nagyrészt előkelő kereskedőkből álló csoport kitünő hatást váltott ki.⁴⁴

A két nemzet irodalmi kapcsolatának kimélyítésére alakult meg — Miklósi Ferdinánd Leó eszméjére — a Magyar Mickiewicz Társaság 1929 augusztus 31-én. Mickiewicz Ádámnak (1798—1855), a legnagyobb lengyel költőnek nevét viselő Társaság, a magyar-lengyel irodalmi kapcsolatok ápolásán kívül, sokat és eredményesen munkálkodik a lengyel zene- és képzőművészetnek Magyarországon való megismertetésén és megkedveltetésén, amiben nagy része van elnökének, Lukács György v. b. t. t., nyug. miniszternek és főtítkárának, Palóczi Edgárnak, a polihisztornak és történetírónak.

De egymásután megalakultak a többi magyar-lengyel barátságot ápoló egyesületeink is, mint a Társadalmi Egyesületek Szövetsége és a Magyar-Lengyel Szövetség keretében működő Magyar-Lengyel Társaság, a Magyar Nemzeti Szövetség Lengyel Osztálya, a Magyarországi Lengyelek Egyesülete, a lengyelbarát fiatalság számára a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Lengyelbarát Egyesülete, a Magyar-Lengyel Cserkészkör stb.,

⁴⁴ Báró Nyáry Pál: Báró Nyáry Albert emlékezete. Bp. 1937. 14. l.

amelyeknek sikerdús működése jótékony hatással van a két nemzet baráti kapcsolatainak további ki-mélyítésére . . .

Palóczi Edgár indította meg közben a Magyar-Lengyel Könyvtárt. E ma már szép sikerekre visszatekintő gyűjtemény első kiadványát Palóczi Edgár, a Könyvtár szerkesztője írta Woronieczki Miciszláv hercegről.⁴⁵

*

Szemléltetően hirdeti az ősi barátságot a hazánkban felállított számos emléktábla és szobor is, amelyek örökké hirdetni fogják a két nemzet test-vériségét.

Különösen sokat fáradozott ilyen tárgyú emlékművek létesítésén, Miklósi Ferdinánd Leó lankadatlan közreműködésével, a Magyar-Lengyel Egyesület népszerű elnöke: Nyáry Albert báró, akinek a nevéhez számos emléktábla és szobor felállítása fűződik.

Ilyen történelmi emlék a visegrádi vár Salamon-tornya falába elhelyezett emléktábla, a következő felirattal:

„E várban vette el Róbert Károly 1320-ban Erzsébet lengyel királyleányt. Itt kötött békét 1335-ben Kázmér lengyel király a cseh királlyal és a német lovagrenddel. A lengyelek itt fogadták 1339-ben trónörökösüknek Nagy Lajost. Itt volt a lengyel korona az ő uralkodása alatt, s innen ment a lengyel trónra Hedvig 1384-ben. Magyar-Lengyel Egyesület 1928.”⁴⁶

⁴⁵ Br. Nyáry Pál: Báró Nyáry Albert emlékezete. Bp. 1937. 14. l.

⁴⁶ Br. Nyáry Albert: A Magyar-Lengyel Egyesület húsz éve.

Ehhez hasonló alakú emléktábla áll 1926 óta Érden is a következő felirattal:

„1526 július végén Buda felől itt vonult át Ercsi felé Gnojenski Lénárd lengyel főnemes, hazájabeli 1500 kiváló gyalogosból álló pápai segélyhadával, hogy a tolnai táborban II. Lajos király seregéhez csatlakozzék. A mohácsi síkon ők is életüket áldozták Istenért, a magyar testvérért és a Nyugatért. Állította a 400-as évfordulón a Magyar-Lengyel Egyesület.“⁴⁷

A Hadtörténeti Múzeum és a Magyar-Lengyel Egyesület 1928 augusztusában Szőregen állítottak fel közösen egy táblát, annak az emlékére, hogy ott harcolt báró Monti az olasz légionistáival s ugyanott fogták el hősi ellenállás után Woronieczki herceget, a hős lengyel ezredest.

E táblák fölállítása körül megértő támogatást találtak a magyar-lengyel barátság fáklyavívői vitéz Aggházy Kamil ezredesben, a Magyar Hadi Múzeum érdemes megalapítójában.

Szintén a Magyar-Lengyel Egyesület helyezett díszes emléktáblát Bem apó dicső emlékére 1926 május 21-én az Akadémia-utca 1. sz. ház falára, aki ellen itt kíséreltek merényletet elkövetni, amikor indulóban volt átvenni az erdélyi hadak fölötti fővezérséget.

A táblán ez a szöveg olvasható:

„E házban lakott 1848 november 9—27-ig Bem József tábornok, Lengyelország szülötte, Magyar-

⁴⁷ Br. Nyáry Albert: A Magyar-Lengyel Egyesület húsz éve.

ország hőse, Törökország halottja. Emlékének a Magyar-Lengyel Egyesület."

Ugyancsak a magyar-lengyel barátságot hirdeti a kőbányai lengyel templom falára elhelyezett emléktábla is.

„Ezt a templomot Hlond Ágoston lengyel bíboros hercegprímás 1930 augusztus 17-én szentelte fel, tízéves évfordulóján a nagy varsói csatának, amelyben a lengyel vitézség visszaverte a vörös hadsereget. A lengyel-magyar barátság jegyében a Magyar-Lengyel Egyesület."

A nagy lengyel király dicső emlékét hangsúlyozza a Sobieskit látott szécsényi ferences templom falára helyezett emléktábla, amelynek 1933 október 14-iki felavatásán Zadavec István püspök tartotta az ünnepi beszédet.

De a magyar-lengyel barátságot tolmácsolja a többi emlékmű is, a hatalmas méretű mohácsi, esztergomi Sobieski-, a szabadságharc és a világháború alatt magyar földön harcolt hős lengyel légiónak dicsóságát hirdető Legionista emlékszobor, Woromiczki Miciszláv hercegnek az ifjúság által emelt obeliszkes sírja és a földművelésügyi minisztérium falán elhelyezett emléktáblája, a Pálffy-téri Bem-szobor stb.

*

Az utolsó évtizedek alatt nagy változás állott be a két ország történelmében. Ez alatt az idő alatt feltámadt az egyik halottaiból s ma már ismét egy harmincemilliós világbirodalom lett Lengyelország s megrabolták kincseitől, területeitől a másikat s kilenccmilliós, vergődő, üldözött országocskává zsugorodott össze Magyarország...

Hiába változott meg azonban a két ország területe, nem állott be változás a két testvérnemzet érzelmében...

Jákfai Gömbös Gyula miniszterelnöknek az új Lengyel birodalom nagy nemzeti hőségénél: Pilsudski marsallnál 1934 októberében tett varsói útja alkalmával megkötötték a lengyel-magyar kulturális egyezményt, amelyet évtizedeken át csak magánszorgalom és lelkesedés tartott életben...⁴⁸

Lehet ma Lengyelországnak bármiféle orientációja, azt az igazságot a pártatlan lengyel történetírók mindenkor meg fogják állapítani, hogy Lengyelország mostani dicsőséges feltámadása nem következett volna be, ha a volt Osztrák-Magyar Birodalom nem olyan szabadelvűen állapította volna meg galíciai politikáját és a magyarság a legsorsdöntőbb időkben nem szállott volna síkra ország-világ előtt Lengyelország felszabadításáért.

*

Most, hogy szemünk előtt lepergett a magyar-lengyel barátság évezredes története, világosan láthatjuk, hogy a magyar és lengyel nemzet jóban-rosszban egy volt az elmúlt ezerévben, vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó 1938 februári látogatása a hatalmas Lengyel birodalom államfőjénél: Moscicki Ignácnál, pedig azt a reményt kelti bennünk, hogy egyik lesznek az elkövetkező évezredben is, mert a lengyel ügy a mi ügyünk volt a múltban, az a jelenben és lesz a jövőben is!

⁴⁸ Olay Ferenc: A magyar-lengyel kulturális egyezmény. Bp. 1935.

DR. BÁRÓ NYÁRY PÁL MUNKÁI:

Nyáregyházai báró Nyáry-család genealógiája. Két címerrajzzal. Pallas nyomda. (Budapest, 1935.)

Kossuth Lajos és báró Nyáry Jenő levelezése. Három képpel és két levél facsimilével. Fővárosi könyvkiadó kiadása. (Budapest, 1936.)

Dr. báró Nyáry Albert élete és munkássága. Egy képpel. Orsz. Közp. Községi Nyomda rt. (Budapest, 1936.)

Gondolatok a pilisi kriptában. Egy képpel és egy címerrajzzal. Orsz. Közp. Községi Nyomda rt. (Budapest, 1937.)

Báró Nyáry Albert emlékezete. Orsz. Közp. Községi Nyomda rt. (Budapest, 1937.)

Komárom vármegye és Komárom város története. Megjelent Komárom—Esztergom vármegye monografiájában. (Esztergom, 1938.)

Magyar-lengyel barátság. Stádium Sajtóvállalat rt. kiadása. (Budapest, 1938.)

Szent István kora és a lengyelek. (Sajtó alatt.)

Ujságcikkek, tanulmányok és tárcák.

